

ORUÇLA İLGİLİ HÜKÜMLER*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi, üzerinize olsun...

Bu akşamki sohbetim Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 187. ayet-i kerimesi üzerine. Bu ayet-i kerime oruçla ilgili bir ayet-i kerime. Oruçla ilgili sınırları çizen, teferruatı bize öğreten; Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin bize rahmetinin, acımasının eseri olan, lütfunun eseri olan müsaadelerin verildiğini bildirdiği bir ayet-i kerime.

Önce mübarek metnini, şöyle feyizyâb olalım diye okuyalım. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ

لِبَاسٍ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ

كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ

وَعَفَا عَنْكُمْ فَاَلْتَنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ

اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمْ

الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

ثُمَّ أَتَمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ
وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ
اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

(البقرة : ١٨٧)

(Uhille leküm leylete's-siyâmi'r-refesü ilâ nisâiküm, hünne libâsün leküm ve entüm libâsün lehünne, alima'llàhu enneküm küntüm tahtânûne enfüseküm fetâbe aleyküm ve afâ anküm fel'âne başıruhünne ve'bteğû mâ keteba'llàhu leküm, ve külû ve'srebû hattâ yetebeyyene lekümü'l-haytu'l-ebyadu mine'l-hayti'l-esvedi mine'l-fecri sümme etimmu's-siyâme ile'l-leyl, ve lâ tübâşirûhünne ve entüm âkifûne fi'l-mesâcid, tilke hudûdu'llâhi felâ takrabûhâ, kezâlike yübeyyinu'llàhu âyâtihi li'n-nâsi leallahüm yettekün.) (Bakara, 2/187) Sadaka'llâhü'l-azîm.

a. Oruç ve Ahlâk Eğitimi

Geçtiğimiz haftalardaki, yakın ayetlerde Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin eski ümmetlere farz kıldığı gibi, Ümmet-i Muhammed'e de, Peygamber Efendimiz'in ümmetine de orucu farz kıldığını bildiren ayet-i kerimeyi

okumuştuk. Ondan sonra da, oruçla ilgili ayetlerle birkaç haftaki sohbetimiz sürmüştü. Burada yine oruç konusu karşımızda...

Biliyorsunuz, oruç ne demek? İnsanın yemekten, içmekten; evli olanların hanımıyla cinsel ilişki yapmasından, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar uzak durması, sabretmesi ibadeti...

Bu ibadetle insan, kendisinin en tabii olan ihtiyaçları... Karnı acıktığı zaman yemek ister, susadığı zaman su ister. Su hayatın devamı için önemli bir madde. Gıda da insanın sağlığı, yaşamı için çok önemli bir zaruret. Evlenmek de insanın bir ihtiyacı ve insanın evlilikten muradı hayırlı evlatlara sahip olmak. Nesillerin üremesi de, devam etmesi de evliliğe bağlı olduğundan ve evlilik de gayri meşru yollarla sağlanacak cinsel zevklerin ve diğer kötü yolların yanında çok asil, çok yerli yerinde bir çare olduğundan, çok sevap.

Çünkü, hem haramlardan günahlardan kişi korunmuş oluyor, hem de kendisini baba veya anne yapacak bir hayırlı iş yapıyor. Evlât hayırlı olursa, bütün insanlık ondan istifade edecek. Çok sevdiğiniz mübarek insanları düşünün, büyük insanları düşünün, büyük kahramanları düşünün... Onlar hep bir annenin babanın evlâdı. “Ne iyi olmuş da, o anne baba öyle bir evlât dünyaya getirmişler ve ne kadar faydalı olmuş!” diye, ne kadar seviniriz. Onun için, evlilik sevaptır ve hakkıdır insanın.

Bu üç tane tabii ihtiyacının ve hakkının, yaşama hakkının, yaşaması için gerekli faaliyetlerin, neslinin devamı için gerekli faaliyetlerin sağlanmasında, Cenâb-ı Hak insanın içine kuvvetli arzular da koymuştur. Cenâb-ı Hak'ın kudretinin, hikmetinin eseri olarak, insan acıktığı zaman acıktığını bilir ve tatmin edecek çareleri aramaya koyulur. Onun için de sabahtan akşama çalışır, çabalar. “Evde çoluk çocuğum var!” der, ciddî ciddî çalışır. Hayatın büyük bir faaliyeti, yaşamayı sağlamak için; yeme, içme, giyinme ihtiyaçlarını karşılamak için işle, güçle, ticaretle, ziraatla geçiyor. Çok tabii.

Ama bunlar, beden korunsun diye kuvvetli arzularla istetilmiş. Cenâb-ı Hak hikmetle böyle yaratmış insanoğlunu. Susadığı zaman çok susar ve kıvranır, arar, “Dudaklarım kavruldu.” der. Acıktığı zaman, “Karnım zil çalıyor!” der, “Kurtlar gibi acıktım!” der. Kuvvetli duygular yâni bunlar.

Dikkat edilirse, oruçla Cenâb-ı Hak Teâlâ, bizi yaratan Rabbimiz; bizim içimizi, dışımızı, her hâlimizi, huyumuzu, vasıflarımızı kendisi yaratmış, çok iyi bilen Rabbimiz, bu kuvvetli duyguların karşısında durma eğitimini bize öğretiyor oruçla... Yâni, “Yemek tabii hakkın ama, yeme bakayım, yemeden nasıl durabileceksin?” diye sabrı öğretiyor. İsteklerini aklıyla kontrol etmesini, iradesini arzularına hâkim, emir ve komutan kılmasını Cenâb-ı Hak emrediyor.

İnsan kuvvetli arzularının önüne geçebilmeli! Bu çok önemli, çok faydalı... İnsanın aklının emrinde olması, aklını emir, komutan kabul edip nefsinin ve bitmez tükenmez coşkulu arzularının onun emrinde, onun teftişinde, onun idaresinde, onun bakımı altında yürütülmesini sağlaması çok önemli.

Çünkü insan arzularına kapıldığı zaman, bu arzular şiddetli sevmeye, şiddetli kızma, nefret, buğz, adavet vs. tarzında tezahür ettiği zaman ne oluyor? Büyük felâketler oluyor. Toplumu yakan, yıkan, insanları çok zarara uğratan feci olaylar meydana geliyor. O halde insanların sabrı öğrenmesi lâzım! Duygularına hâkim olmayı öğrenmesi lâzım! Akıllı mantıklı hareket etmesi lâzım!..

Bunu istiyoruz da biz, “Peki, insan nasıl akıllı mantıklı hareket edecek ve bunu nereden öğrenecek?” diye kendi kendimize düşündüğümüz, sorduğumuz zaman, 20. Yüzyıl’da bu hususta bir çalışma yapıldığını, böyle bir şeyin öğretildiği bir mektebin olduğunu hatırlamıyoruz.

Beden eğitimi için, çeşitli idmanlar için, çeşitli özel iş yerleri açılıyor, öğretiyor. Dans için dersaneler açılıyor, dans öğretiliyor.

Mûsikî aletlerini çalmak için çeşitli kurslar oluyor, öğretiliyor... Ama, insanın iradesine nasıl hâkim olacağı, kendisinin aklını ön plâna nasıl geçireceği, kararlarını nasıl böyle çelik gibi bir iradeyle uygulayacağı; öğrencinin nasıl dersine çalışacağı, futbola, sinemaya

kaçmayacağı, okulu bırakmayacağı; babanın içkiye, kumara kaymayıp da, nasıl olup da ciddî bir baba olup, para kazanıp, çoluk çocuğunu iyi yetiştireceği; annenin evine, kocasına, çocuklarına şefkatli ve bağlı olup da, evden kaçmayıp da, nasıl çocuklarını iyi insan olarak yetiştireceği öğretilmiyor.

İnsan bunu ne ile sağlayacak?.. Kuvvetli iradeyle sağlayacak. Bu irade olmadığı zaman olmuyor. Bütün insanların tenkit ettiğimiz halleri bu irade zâfiyetinden... “İşte iyi insan ama zavallı, iradesi zayıf... Ne yapalım, yapamadı işte, kaymış ayağı, nefesine mağlub oluvermiş, şeytana uyuvermiş...” diyoruz. Yâni bu iradenin kuvvetlenmesini din öğretiyor. Ramazan, iradenin kuvvetlenmesi, insanın sabrı öğrenmesi ibadeti...

Ve bu eğitim başarı sağlamış. Bu eğitim Mevlânâ’ları, Yûnus Emre’leri, Hacı Bayram-ı Velî’leri, Eşrefoğlu Rûmî’leri, İbrâhim Hakkı Erzurûmî’leri; yâni tarihimizde sevdiğimiz, saydığımız büyük, bilge, mübarek, akıllı, fikirli, ilim erbabı, güzel ahlâk sahibi insanları yetiştirmiş. Yâni bu böyle...

Çok büyük bir devlet olan devletimiz, çok büyük, çok köklü bir millet olan milletimiz, bugün 21. Yüzyıl’da çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya... Üzücü bir durumdayız. En başta gelen ülkelerden birincisi olması lâzım! Birinciliği hiç düşünmüyoruz. İkinciliği, üçüncülüğü, beşinciliği, yedinciliği düşünmüyoruz. Yedi gelişmişler arasına girememişiz. Ülkemizde

bazı köylerde su yok, sağlık durumu perişan, halkımızın gıda işini halledememişiz. Bütçeyi düzeltememişiz... vs.

Yâni, büyük devlet, büyük millet olmanın temellerini kaybettiğimiz için, bunları sağlayan ana esasları kaybettiğimiz için, olmuyor bunlar. Yoksa bir insan bir milleti alır, kurtarır, ileriye götürür. Yirmi sene, otuz sene, kırk sene, elli senede, etrafımızda küçük dediğimiz bazı devletler ve milletler bizden çok daha ileriye gittiler. Biz onlardan daha geri sıralarda kaldık.

İşte bu, bir eğitimin unutulmasından, önemsenmemesinden kaynaklandı. Yâni başarısızlıklarımız irade eğitiminin, ahlâk eğitiminin azalmasından; vur patlasın, çal oynasın gezmenin, eğlenmenin, lüksün, sefahatin artmasından; rüşvetin, hırsızlığın, vazifeyi kötüye kullanmanın, yâni sûiistimâlin artmasından olan şeyler. Yâni, her şeyin arkasında bir maddi hesap, bir ince şeytani aldatmaca görüyoruz.

Ama bunlar neden oluyor, kaynağı ne, sebebi ne?.. Gazetelerde okuduğumuz suçların işleniş sebepleri ne?.. Bu kadın niye kötü yola düşmüş, bu yuva niçin yıkılmış?.. Bu adam bu cinayeti niye işlemiş?.. Onları araştırmıyoruz.

Onların kökü; ahlâkın olmayışında, zayıflamasında, örfün, törenin bozulmasında, insanların iradeli olmamasında... Milleti seven insanların yetiştirilememesinde...

Kendisinin menfaatini düşünen, milleti batıran insanların iyilerden ayırt edilmemesinde... Çeşitli şeyler var ama, ahlâka dayanıyor.

İşte ahlâk eğitimini İslâm yapıyor. Yapmış, fiilen tarih boyunca isbatlamış. Şimdi de, zamanımızda da bir isbatı var, o da ahlâk eğitimi yapılmayınca milletlerin çökeceğinin isbatı olmuş oluyor.

b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü

Şimdi bu girişten sonra, orucun böyle bir şey olduğunu anladıktan sonra, orucun ilk başladığı zamanlarda durumun nasıl olduğunu şöyle kayıtlardan, ana kaynaklara bakarak anlatalım:

İbn-i Abbas RA'dan rivayet olunmuş. Zaten daha başka mübarek alimler de rivayet etmişler bu hususu. Meselâ: Ali ibn-i Ebî Talha, yine İbn-i Abbas'tan rivayet etmiş, el-Avfî, İbn-i Abbas'tan rivayet etmiş. Ama daha başka râvîler de var. Diyor ki:

“Müslümanlar Ramazan orucu olunca, Ramazan ayı geldiği zaman, yatsı namazını kıldılar mı oruca başlardı. Yâni, yemek yemezlerdi, su içmezlerdi, hanımlarıyla ailevî ilişkilerinden, yâni cinsel ilişkilerinden uzak dururlardı, iftar edinceye kadar...”

Bir başka rivayette de deniliyor ki:

“Bir kimse yatsıyı kıldıktan sonra, oruç başlardı. Ya da yatsıdan evvel uyumuşsa, artık uyuduğu andan itibaren başlardı. Ondandır oruç iftara kadar devam ederdi.”

Şimdi bu durumda, durum böyleyken bir takım olaylar zuhur etmiş. Yâni buna göre hareket etmek isteyenlerin, bu kararlarında da tam sağlam duramadıkları, bu kararları çiğnedikleri olmuş. Meselâ bir rivayet şöyle:¹

وَإِنَّ قَيْسَ بْنَ صِرْمَةَ الْأَنْصَارِيَّ كَانَ صَائِمًا
وَكَانَ يَوْمَهُ ذَلِكَ يَعْمَلُ فِي أَرْضِهِ فَلَمَّا حَضَرَ
لِلْإِفْطَارِ أَتَى امْرَأَتَهُ فَقَالَ هَلْ عِنْدَكَ طَعَامٌ
قَالَتْ لَا وَلَكِنْ أَنْطَلِقُ فَأَطْلُبُ لَكَ فَعَلَبَتْهُ عَيْنُهُ
فَنَامَ وَجَاءَتْهُ امْرَأَتُهُ فَلَمَّا رَأَتْهُ نَائِمًا قَالَتْ
خَيْبَةً لَكَ أَنْمْتَ فَلَمَّا انْتَصَفَ النَّهَارُ غَشِيَ
عَلَيْهِ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

(خ. ت. حم. خز. حب. ق. عن البراء)

Kays ibn-i Sırma –veya Sarma, veya Surma— el-Ensâri, oruçlu iken, gündüz kendi arazisinde ziraatla meşgul oluyormuş, çalışıyormuş. Bir gün iftar vaktinde eve gelmiş. Hanımının yanına gelmiş ve sormuş:

¹ Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.676, no:1816; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.210, no:2968; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.295, no:18634; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.10, no:1693; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.200, no:1904; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.240, no:3460; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.201, no:7689; Berâ ibn-i Âzib RA'dan.

(*Hel indeki taàm*) “Yemek var mı yanında?” demiş. Arapça’sını biraz da böyle söyleyelim, hatırda iyi kalsın, gözünüzün önünde bir sahne canlansın diye. O da:

(*Lâ*) “Hayır! (*Ve lâkin entaliku featlübü leke.*) Yemek yiyecek bir şey yok ama, giderim senin için bir şeyler isterim, hazırlarım.” demiş. Sağdan soldan, belki akrabalarından isteyecek.

(*Fegalebethu aynühû fenâme*) “Bu arada gündüz çalıştığı için, gözleri kapanıvermiş bu ensârî sahabinin; uyuyakalmış. (*fecâet imretühû felemmâ raathü nâmen kâlet*) Hanımı gelmiş, onu uykuda görünce demiş ki: (*Haybeten leke e nimte*) “Hay Allah, yazıklar olsun sana, uyudun mu?” demiş. Tabii o sahabi yemek yiyememiş. Neden?.. Sanıyorlar ki ve uygulama öyle ki, eski ümmetlerde öyleymiş çünkü: Artık uyudu, uyuduktan sonra yemek yememesi lâzım!

(*Felemme’ntasafa’n- nehâr*) “Gündüzün sıcaklığı, şiddeti gelince, öğle vakti olunca; (*guşiye aleyhi*) akşam da yemek yemediği için, o sıcakta bayılmış.” Ben, Suudi Arabistan’ın o sıcaklarında gittiğimiz zaman, oruç tutulduğu zaman, ne kadar hararet olduğunu biliyorum. Bayılmış bu zât-ı muhterem.

(*Fezükire zâlike li’n-nebiyyi SAS*) Bu durum Peygamber SAS Efendimiz’e bildirilmiş. “Bu adam dün akşam yemeğini yiyemedi. Çalıştığı için de, güneşin bu şiddetli zamanında vücudu dayanamadı ve bayıldı.” diye bildirmişler demek ki. (*Fenezelet hâzihi’l-âyeh*)

İşte o zaman bu metnini okuduğumuz ayet-i kerime inmiş. Bir sebep-i nüzûl, yâni ayetin iniş sebebi bu.

Şimdi bu sebep-i nüzûlden başka sebep-i nüzûller var, onu da söyleyelim. Ondan sonra ayetin mealini, bu iki sebep-i nüzûlün bize verdiği bilgiyle açıklayalım.

Bir de, Hazret-i Ömer RA'dan bir rivayet var, onu da okuyalım, İbn-i Abbas'tan. Ve yine diyor ki:

إِنَّ النَّاسَ كَانُوا قَبْلَ أَنْ يَنْزَلَ فِي الصَّوْمِ مَا نَزَلَ

فِيهِمْ يَا كُلُّونِ وَيَشْرَبُونَ وَيَجِلُّ لَهُمْ شَأْنُ

النِّسَاءِ فَإِذَا نَامَ أَحَدُهُمْ لَمْ يَطْعَمْ وَلَمْ يَشْرَبْ

وَلَا يَأْتِي أَهْلَهُ حَتَّى يَفْطُرَ مِنَ الْقَابِلَةِ فَبَلَّغْنَا

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ بَعْدَ مَا نَامَ وَجَبَ عَلَيْهِ

الصَّوْمُ وَقَعَ عَلَى أَهْلِهِ ثُمَّ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَشْكُوا إِلَيَّ اللَّهُ وَإِلَيْكَ الَّذِي

صَنَعْتَ قَالَ وَمَا صَنَعْتَ قَالَ إِنِّي سَوَّلْتُ لِي

نَفْسِي فَوَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي بَعْدَ مَا نِمْتُ وَأَنَا أُرِيدُ

الصَّوْمَ فزَعَمُوا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ مَا كُنْتُ خَلِيقًا أَنْ تَفْعَلَ فَنَزَلَ الْكِتَابُ

(ابن كثير عن ابن عباس)

(Inne'n-nâse kânû kable en yenzile fî's-savmi mâ nezele fîhim ye'kûlûne ve yeşrabûne ve yahillu lehüm şe'nü'n-nisâ', ve izâ nâme ehadühüm lem yet'am ve lem yeşreb...)

Yâni, bu sözün Türkçesi şöyle: “İnsanlar bu konuda ayet inmezden önce, ayet ininceye kadar yerler, içerler, hanımlarıyla ailevî ilişki, cinsel ilişkide bulunabilirlerdi. Uydukları zaman artık yemek, içmek ve diğer işler kesilmiş olurdu; bir dahaki iftar vaktine, ertesi gün akşama kadar...”

Çeşitli kelimelerle çok rivayet edilmiş bir hadis-i şerif. Ben onların hepsini okuduğum için şöyle kısaca özetleyeyim:

Hazret-i Ömer RA, bir seferinde, Peygamber Efendimiz'in arkasında yatsıyı kılmış Ramazanda. Sonra eve gelmiş. Hanımını arzu etmiş, sevmiş, istemiş. Fakat hanımı uykudan kalkmış, “Ben uyudum!” demiş. “Orucum başladı.” mânâsına, “Uyudum!” demesine rağmen, o kuralı çiğneyerek cinsî ilişkide bulunmuş. Sonra başlamış ağlamaya... Oturmuş, ağlamış, üzülmüş rivayetlere göre. Pişmanlık duygusu içinde Peygamber Efendimiz'e gelmiş, demiş ki:

(Eşkû ila'llàhi ve ileyke'llezî sana'tü) “Yâ Rasûlallah! Allah'a ve sana bu işlediğim şeylerden dolayı, kendi kendimi şikâyete geldim.” demiş.

Peygamber Efendimiz de buyurmuş ki:

“—(*Mâ sana'te*) Ne yaptın?”

Demiş ki:

“—İşte benim nefsim beni kandırdı. Ben yasak olan, hanımımınla bir arada olma işini yaptım. Yatsı namazını kıldıktan sonra, o uyumuş olduğu halde... Halbuki oruçta böyle bir şey olmayacaktı.”

Onun üzerine Peygamber Efendimiz demiş ki: (*Mâ künte halîkan en tef'ale*) Başka rivayetler de var, başka sözlerle de söyleniyor.

“—Sen böyle yapacak bir insan değildin yâ Ömer! Kuvvetli iradeli, sağlam bir müslüman, halis muhlis bir kişiydin. Niye bunu yaptın, böyle yapmaman gerekirdi?” deyince, bu ayet-i kerime nazil olmuş.

Bir açıklama tabii. Bu rivayetlerin çeşitli sözlerle genişleri var, kısaları var. Burada, önümdeki tefsir kitaplarında yazılı... Şimdi, bu iki rivayete muttali olduktan sonra; bu ayet-i kerime kimler için inmiş?.. Ya uyuduktan sonra yemek yiyemeden ertesi gün orucuna başlayan, o ensardan ismini demin zikrettiğim Kays ibn-i Sırma —veya Sarma veya Surma— el-Ensârî isimli sahabi dayanamadı diye Cenâb-ı Hakk'ın bir lütfu, müsaadesi...

Ya da Hazret-i Ömer, “İşte ben böyle bir hatalı iş yaptım, kendimi tutamadım, çok cazip göründü hanımım gözüme, canım istedi.” demiş. Mescidde başkaları da; “Yâ Rasûlallah! Biz de maalesef, bu Hazreti Ömer’in yaptığı gibi böyle şeyler yaptık; yatsı namazından sonra yedik, içtik...” gibi şeyler söylemişler. O zaman bu ayet-i kerime inmiş.

c. Oruç Gecesi Ailevi İlişkinin Helâl Kılınması

Şimdi ayet-i kerimeyi okuyalım, kelime kelime açıklayalım:

أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ
هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ
أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ

(البقرة: ١٨٧)

(*Uhille leküm*) “Size helâl kılındı ey müslümanlar! (*Leylete’s- sıyâm*) Oruç tuttuğunuz geceler...” Yâni, Ramazan geceleri, veyahut başka oruç tutacağınız zamanlar da öyle olacak. (*Er- rafesü ilâ nisâiküm*) “Hanımlarınıza refes size helâl kılındı.”

Refes, râ-fe-peltek se ile yazılan bir kelime. Ayıp söz söylemek, yâni doğrudan doğruya söylenmeyip de, dolaylı yoldan, kinâye

yoluyla söylenen bir sözü, açık açık söylemek mânâsına. Veyahut, saklanması gereken gizli bir işi yapmak mânâsına kullanılıyor. Buradan maksad, koca ile kendi karısı arasındaki cinsel ilişki. O da saklanması, gizli tutulması istenen bir ailevî mesele olduğundan, *refes* diye adlandırılmış. İttifakla bütün alimler o mânâyâ olduğunu söylüyorlar.

Tabii bazen Arap lügatında, bu cinsel ilişki mânâsını taşıyan ağır hakaretli sözler, yâni küfürler, ağzı bozuk insanların söylediği laflara da *refes* deniliyor, o da ayrı. Ama burada kesin olarak ailevî cinsel ilişki kastediliyor, “Hanımlarınız ile cinsel ilişki, oruç gecesinde size helâl kılındı.” buyruluyor.

(*Hünne libâsün leküm*) “Onlar sizin için bir libastır, elbisedir. (*Ve entüm libâsün lehünne*) Siz de onlar için bir elbisesiniz.”

Şimdi *libas*, giyilen şey, elbise demek... “Siz onlar için giyilen bir elbisesiniz, onlar sizin için giyilen bir elbise...” Bu ne demek? Burada bir istiare, bir benzetme var. İnsan bir elbiseyi giydiği zaman ne oluyor?.. Bir kere örtünmesi gereken, Allah’ın örtünün diye emrettiği kısımları örtülüyor.

Erkeğin örtülmesi gereken uzvu nedir? En aşağı ne kadar örtülmesi lâzım?.. Göbeğiyle dizi arasındaki kısmı mutlaka örtmesi lâzım! Orayı hiç göstermemesi lâzım! Baldırı görünse, olabilir; göğsü görünse, olabilir. Ama, beliyle, göbeğiyle diz kapağının altının arası görülmemesi lâzım!

“—Hocam Şimdi bazı mayolar giyiyorlar, işte çok kısa?..”

Onlar acaba bu işin dine uygun olup, olmadıŐını dŐŐnŐp de mi giydiler? Avrupa’dan öyle bir moda gelmiş, annesi babası da ğretmemiŐ. Halbuki, “Evladım bizim dinimizde böyle olmaz. En aŐaŐı, denize gireceksen bile gbeŐinle dizinin altına kadar kapatman lâzım!” diye öğretmeleri gerekirdi.

Hatt, kŐcŐkten alıŐtırması lâzım! Ben bazen bir eve gittiŐim zaman veya camiye kŐcŐk kızlar geldiŐi zaman onlara lâtife yapıyorum. Diyorum ki;

“—Senin baŐtŐn nerede, niye rtmedin baş rtŐnŐ?..”

Onlar da hemen annelerinin arkasına saklanıyorlar. Anneleri de hemen çantadan bir Şey çıkartıp, baŐını rtŐyor onların.

“—Aferin, bak Şimdi ne gŐzel oldu.” diyorum.

Çünkü Allah-u Te Hazretleri, hanımların da yŐzleri, elleri, ayakları hariç her tarafının rtŐlmesini emrediyor.

ErkeŐin avret-i galza denilen, mutlaka rtŐlmesi gereken kısmı, diziyle gbeŐi arası... Kadının mutlaka rtŐlmesi gereken kısmı neresi?.. Elinin bileklerinden, ayaŐının bileklerinden aŐaŐısı hariç, eli hariç, ayaŐı hariç ve yŐzŐ hariç... YŐzŐ de saçları grŐnmeden, kulaklarının n tarafından, alnından, çenesine kadar olan kısım. Boynu bile grŐlmeyecek.

Bakıyorum, boynu görülüyor bazı hacı hanımların veya müslüman hanımların... Onlar da demek ki, İslâmî giyimin nasıl olduğunu kitaplardan okumamışlar. Biraz da etrafta, bu hususta fazla serbestliği görünce, “Biz de yapsak, ne olur?” gibi, belki önemsemiyorlar ama, Allah’ın emirlerini önemsememek çok yanlıştır. İnançlı, müslüman bir insan Allah’ın emirlerini tutar.

“—Hocam, Avrupalılar açılıyor ya!..” diyenlere ne diyebiliriz?

Bir kere bu Avrupalıların 1900’lü yıllardaki kıyafetlerine bakın onlar da kapalıdır. Hatta 1900’lü yılların başındaki, 20’li, 19’lu, 15’li I. Cihan Harbi’nden önceki zamanlarda, belki daha sonraki zamanlarda, bakın, plajlarda bile kadınlar dizlerinin altına kadar, bayağı bir örtülü giyinirler. Şarlo’nun filmlerinde onları gördüğünüz zaman, şimdi gülümsersiniz; “Plajlarda ne kadar kapalı giyiniyorlarmış!” diye.

Demek ki, 20. Yüzyıl’da bir değişme olmuş. Şimdi 21. Yüzyıl’a girmişiz. Ama bu değişme Allah’ın ve Peygamber’in emriyle olan bir şey değil. Yâni insanlar kendi kendilerine değiştirmişler kendilerini. Olmaz! Kendi kendilerini değiştirmek ne hristiyanlara yakışır, ne de müslümanlara yakışır. Mü’minler imanlarının gereğini yapmak zorunda.

“—Peki hocam, Avrupalılar açılıyorlar?..”

Bakın bakalım, kilisedeki rahibe hanımlar öyle açılıyor mu?

“—Ha hocam rahibeler başka... Onlar hakîkaten, tam senin söylediğın gibi bir yüzü, bir elleri, bir ayakları hariç her taraflarını kapatıyorlar.”

Çünkü onlarda da kapanma emri var. Hatta yahudi hanımların da saçlarını göstermemesi gerektiğinden, onlar bir çare olarak saçlarının üzerine takma bir peruk takınca, örtünmeyi öyle sağlamayı filan çağlar boyunca düşünmüşler. Ama onlarda da örtünme var.

Şimdi Allah'ın emrini gevşetmek, dinlememek için, Avrupalıları da misal olarak gösteremeyecekler demek ki... Onların da yaptığı bir şey değildi. Son zamanlarda onlar da bozuldu. Onlar da dinlerinde gevşiyorlar. Yâni 20. Yüzyıl, 21. Yüzyıl, sinemalar, filimler, aşk filimleri, aşk sahneleri derken, dünya toplumu bozuluyor.

Sonra da insanlar, inançları kitaba bağlı olmayınca, bir dine bağlı olmayınca, “Böyle olsa ne olur?” diyorlar. Bu sefer bize tutucu diyorlar. Yâni tutuyor, insanların bir şey yapmasını engelliyor... İyî ama sen her şeyin, herkesin, her devletin tutucu olmadığını mı sanıyorsun? Her devletin kendine göre kanunları var, kanunlarına göre tutucu. Yâni şunu yapmayın diyor, yaparsan cezalandırırım diyor. Demek ki, tutuculuk toplum hayatının bir gereğî...

“—Peki yi dinî konularda biraz gevşek olursa nasıl olur?”

E Allah'ın vermediği müsaadeyi, bir insan kendi kendine verirse, Allah'a hesabını nasıl verecek? "Ey kulum ben sana şöyle buyurdum, sen niye bunun aksini yaptın?" derse ne cevap verecek?..

Sonra tabii bir de, Allah'ın emirlerinin hikmetleri var. Yâni niye emretmiş? Orucu niye emretmiş?.. Dilimizin döndüğü kadar, anlayabildiğimiz kadar diyoruz ki: İnsanın iradesini kuvvetlendirmek için. Yoksa önünde yemek var, yiyebilir; su var, içebilir. Hanımıyla evli, nikâh yapmışlar, düğün yapmışlar, meşru bir evlilik. Ama neden emretmiş?.. İrade kuvvetlensin, insanlar sabrı öğrensin diye.

Peki giyinmek neden?.. Giyinmek de insanoğluna mahsus bir şey. Başka mahlûklarda yok... Onlar giyinmeden yaşıyorlar. Allah bir kıl yaratmışsa, post varsa, postları var üzerinde... Ama insanları öyle yaratmamış. İnsanoğlu örtünüyor. Örtünme eski peygamberler zamanından beri emredilmiş.

İdris nebî hulle biçer,

Sübhànallah deyû deyû...

diye Yunus Emre'nin güzel şiirlerinde ifade ettiği gibi, tâ İdris AS'dan insanların böyle hulle biçtiği, yâni elbise biçtiğini; daha önceleri de yine avret mahallerini örttüğünü biliyoruz.

Din bunu emrediyor. Neden?.. Çünkü hem kötü nazarlardan korumak, kötü duyguların uyanması ve tecavüzün başlamasını engellemek; hem de havanın çok sıcakından, çok soğuktan korunmak için, cildi korumak için bir vasıta. Allah'ın emri böyle.

Elbise insanı dış tesirlerden ve kötülüklerden koruyor. O halde hanımlar erkekler için elbise; erkekler de, yâni kocalar da karıları için elbise... Hanımlar da evli oldukları beyleri için elbise. Ne demek?.. Yâni onu koruyor. Nereden koruyor?.. Her türlü kötülükten koruyor. Neslin üremesini meşrû bir zeminde sağlıyor. Doğan çocuğun annesi belli, babası belli, bakımı belli; meşru bir düzen, aile düzeni, en güzel düzen...

Bunun dışında, başka düzenleri kurmak isteyen olmuş mu?.. Olmuş, komünist ülkelerde ve sâirede... Ama o bizi bağlamıyor. Çünkü onlar onları denemişler de, güzel bir sonuç da alamamışlar doğrusu. Ama aile düzeni en güzel düzen... Komünist rejimi iktisadi yönde de bir başarı sağlamaya çalıştı ama, sonunda serbest rekabetin daha üstün olduğunu insanlar anladı. Şimdi oradan, sert uygulamalardan dönüyorlar. Daha yumuşak, daha anlayışlı usüller koymaya çalışıyorlar.

Kadın evli olduğu zaman kocasını koruyor. Başka yere kaymasını, akmasını, şaşkırtmasını, sapıtmasını, sapık ilişkiler içerisine girmesini engelliyor. Erkek de onu koruyor. Bir ana mânâ bu. Birbirlerinin koruyucusu oluyor. Yâni, birbirlerinin hayat arkadaşı oluyorlar, birbirlerini tatmin ediyorlar, birbirleriyle mutlu oluyorlar. Bu çok önemli...

İkinci bir açıklama: Elbise nasıl insanın çok yakınındadır, sarar, bürür insanı; kadın kocasını bürüyor, koruyor. O kadar samimiyet var aralarında elbise gibi. Koca da hanımını

koruyor, kolluyor, elbise gibi; o kadar samimi, sırdaş. Ne mânâya ise, bir istiâre var yâni burada.

Evet ne mutlu böyle bir düzene, ne kadar güzel! *El-hamdü li'llâhi alâ ni'meti'l-islâm...* Ne kadar güzel!.. Bunun dışında başka yollar çok çok yanlış, ve çok çok zararlı, ve toplumu çözen çok ters şeyler.

(Alima'llâhu enneküm küntüm tahtânûne enfüsekü) “Allah-u Teâlâ Hazretleri bildi ki, sizler kendi nefislerinize, kendi kendilerinize hıyânet ediyordunuz.” *Tahtânûn*, hıyanet kökünden, iftiâl babından masdar. “Kendi kendinize karşı sorumsuz ve saygısız, ve kendi kurallarınızı çiğnemek sûretiyle kendi kendinize âsi ve hıyanet etme durumunda oluyordunuz.”

Çünkü kuralı uygulayamıyorlardı. Uyuduktan sonra, veyahut yatsıdan sonra yeyip içiyorlardı, öteki işleri yapıyorlardı. Halbuki kuralın öyle olmadığını biliyorlardı.

“Evet, Allah böyle yaptığınızı bildi, *(fetâbe aleyküm)* sizin tevbenizi kabul eyledi. Gözyaşı döktüğünüzü, dayanamadığınızı, üzüldüğünüzü gördü; tevbe ihsan eyledi, teveccüh eyledi, affeyledi.”

(Ve afâ anküm) “Ve Allah sizi affetti.” Af kelimesi arkasından ayrıca geliyor. Yâni Cenâb-ı Hak, bu eskiden süre gelen oruç tutma anlayışını değiştirmiş oluyor. Öyle sanıyordunuz, kendi kendinize kuralı çiğnediğinizi düşünüyordunuz. Hayır, Cenâb-ı Hak sizi affeyledi, teveccüh buyurdu size.

Tâbe, teveccüh etmek. *Tâbe*, *alâ* harf-i cerrîyle kullanılıncâ, Allah'ın kulun tevbesini kabul etmesi, kula teveccüh etmesi mânâsına.

d. Evliliğin Amacı

فَالْتَنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

(البقرة: ١٨٧)

(*Fe'l'âne bâşirûhünne*) *Beşere*, insanın cildi demek, derisi demek. *Bâşere-yubaşiru-mübaşereten*; cildlerin birbirlerine temas etmesi mânâsına, yaklaşmak mânâsına... Yâni nazik bir şekilde, bu da cinsel ilişki demek.

“Sizi affettiği için, bu mükellefiyeti kaldırdığı için; böyle ‘Yatsıdan sonra yiyemezsiniz, içemezsiniz, bu iş olmaz, şu iş olmaz!’ diye sıklamadığı için, tevbenizi kabul ettiği için, affettiği için...” Yâni, Ümmet-i Muhammed’i affetmiş oluyor. Oruç anlayışı eski ümmetlerde öteki türlüymüş. Onlar da o anlayışa göre yapmak istediler ama, Allah affediyor, bağışlıyor. (*Fe'l'âne bâşirûhünne*) Yâni, “Cinsel ilişkide bulunabilirsiniz.” Müsâade mânâsına bu emir.

(*Ve'bteğù mâ keteba'llàhu leküm*) “Ve Allah'ın sizin için yazdığını elde etmeye gayret edin!” *İbtiğâ* yâni istemek, elde etmeye gayret etmek mânâsına bir kelime. Bu ne demek?.. Yâni, “Ailevî ilişkide bulunun, Allah bir evlât verecekse versin. Size nasib ettiği evlâdı alma işlemini yapınız!” demek.

Demek ki, evlilikten murad, hayırlı evlât sahibi olmakmış, nesil yetiştirmekmiş diye, buradan da arifler kesin olarak görüyor, anlıyor. Yâni başlı başına, doğrudan doğruya bir cinsel zevk, İslâm'ın muradı değildir.

Ben burada, Avustralya'da bakıyorum, Türkiye haberlerini, buranın haberlerini seyredelim diye, televizyonu açtığımız zaman; ilânları okuyalım diye gazeteyi aldığımız zaman veya dışarı çıkıp ekmek, peynir alacağız, çarşı pazara çıktığımız zaman; –gerçi bizim oturduğumuz yer biraz sayfiye yeri gibi, sakin bir yer ama—görüyoruz ki, bu insanların anlayışları bizden farklı... Bu insanlar doğrudan doğruya, cinsel ilişkiyi bir amaç edinmişler ve onun peşinde koşuyorlar.

Bu ters anlayış ama, hele bize göre, İslâm'a göre çok ters bir anlayış ama, bundan dolayı Türkiye'deyken ben okumuştum: Bir İngiliz papazı, iki erkeğin birbiriyle evlenmesinin nikâhını kıymış. Halbuki Hazret-i İsâ AS'ın, ona gelen İsevî dininin, İncil'in ahkâmı böyle değil. Ama, erkeğin erkekle evlenmesi, ilk defa onun tarafından yapılmış. Gazeteler de acaip buldukları için yazıyorlar.

Bu nedir?.. Cinsel zevkin sadece cinsel zevk olarak düşünülmesi, “Ne sûretle karşılanırsa karşılanırsın, önemli değil!” diye bir anlayıştır.

İslâm böyle demiyor. Bu neslin devamı için tabii, ciddî, ayıplanmayacak bir yaradılış meselesidir. Ama bunun Allah'ın emrettiği vechile, yâni hilkate, tabiata, yâni yaradılışa

uygun bir tarzda olması ve sonuçta da evlât edinmek, nesil olması önemlidir. Çünkü, İslâm'ın bir elin beş parmağı gibi, beş ana hedefi var, ana amacı var. Bütün ahkâm-ı İslâmiye incelenirse, amaçlarından bir tanesi de, nesli korumak...

Nesli korumak, neslin temiz olmasından, nezih olmasından başlıyor. Ananın-babanın belli olmasından başlıyor. Yâni düğünlü dernekli, temiz bir evlilikten sonra olmasından başlıyor. Evlilik şart, zina yasak diye, nefsi böyle korumaya başlıyor İslâm. Ondan sonra da evliliği, çocuk edinmek amacının bir müessesesi olarak, saygın bir müessesesi olarak emrediyor ve Peygamber Efendimiz, evliliğin, evlenmenin uygun olduğunu, sevap olduğunu beyan ediyor.

Sahabeden bazıları, “Evlenmeyelim, bekâr kalalım da, Allah’a çok ibadet edelim!” diye düşündüler. Peygamber Efendimiz onları, “Benim sünnetime uymayan benden değildir, öyle yapmayın!” diye şiddetle men etti. Kendisi de evlendi. Fâtımatü’z-Zehrâ anamız ve diğer kızları dünyaya geldi, oğulları dünyaya geldi. Kızlarından mübarek nesli devam etti. Ama evlendi.

(Vebteğû mâ keteba’llâhu leküm) “Allah’ın size yazdığını elde etmeye gayret edin.” Evlilikten murad hayırlı evlât sahibi olmaktır. Kızlar ve erkekler bu niyetle evlenecek. “Ben Allah rızası için evleniyorum. Çünkü evlilik sevaplıdır ve hayırlı evlâtlar yetiştireceğim.

Böylece çocuğumu en terbiyeli, en müslüman, en sàlih, en hâlis, en akıllı, en edebli kimse olarak yetiştireceğim. En müslüman, Allah'ın sevgili kulu olarak yetiştireceğim. Bir evliyâ babası, bir evliyâ annesi olacağım.” diyecek, o amaçla evlenecek. İslâm böyle görüyor meseleyi.

Onun için, hanım çok muhterem bir varlık. Gerek eş olarak çok muhterem, gerek anne olarak çok muhterem, gerek kız olarak... Araplar kız çocuk doğdu mu, toprağa gömerlermiş diri diri... İslâm onu şiddetle yasaklıyor ve çok tehdit ediyor. Öyle yapmış olanların cehennemlik olduğunu beyan ediyor. Kız olarak da muhterem... Kız çocuğu olunca üzölmek ne demek, öyle şey olur mu?.. Allah vermiş el-hamdü lillâh. Ne kadar güzel, nur topu gibi bir kız çocuğu...

Eskiden Araplar, “Kız çocuğu doğdu.” diye kendilerine bildirilince, kaçacak delik ararlarmış, saklanırlarmış. İnsanların yanına çıkamazlarmış, utanırlarmış, kimsenin yüzüne bakamazlarmış...

Yanlış. Kız çocuk da kıymetlidir, muhteremdir, asildir, güzeldir. Hanım da, hanım olmuşsa, evlenmişse muhterem bir kişidir. Annesiyse hele baş tacıdır, çok muhterem bir kişidir. Yâni üç durumda olabilir, üçü de güzel.

Yâni, kadının erkekten, erkeğin kadından İslâm dininde takvâ yönünden bir farkı yok. Takvâ yönünden belki kadın daha ileriye gidebilir. Din yönünden bir eksikliği yok.

Dinî ahkâm yönünden, yaşam yönünden bir takım farklar var. Kadının mirası kendisi gibi olan erkeğe nisbetle, meselâ erkek kardeşine nisbetle yarım"dır ama, ona da İslâm toplumunun ana yapısının tesiri var. Çok kesin olarak anlaşılıyor.

İslâm, ailenin yönetimini erkeğe yüklüyor. Kadına çalışmak mecburiyeti getirmiyor. Hatta kadın, —çok defalar söyledim— kendi dünyaya getirdiği çocuğuna süt vermek zorunda bile değil. İsterse vermeyebilir. Vermezse, ona süt annesi bulmak, süt sağlamak, büyütme babanın görevi. Yâni hanımı, “Sen çalışmak zorunda değilsin.” diye rahatlatıyor. Erkeğe yükü yüklüyor. Onun için, erkeğin de iktisâdî yükünü azaltmak için, mirası öyle takdir buyurmuş. Cenâb-ı Hakk'ın takdiri...

İslâm'ın, yâni dinin emirleri akılla, mantıkla tenkit edilmez. Çünkü Allah'a inanan bir kimse “Allah böyle emretmiş!” der, yerine getirir. Asker, er, komutanın emrini tenkit etmez. “Komutanım böyle emretmiş.” der, yapar. O zaman ordu diye bir şey kalmaz, savaş diye uğraşta başarı olmaz. Yukarıdakinin her sözünü tenkit edecekse, bu işin bir usûlü, yolu, yöntemi var.

Söz sözü açıyor. Cenâb-ı Hak (*ve'bteğù mâ keteba'llâhu leküm*) buyuruyor. Evliliğin amacını da buradan seziyoruz.

e. Fecre Kadar Yenilip İçilmesi

وَكُلُّوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ
الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا
الصِّيَامَ إِلَى الْيَلِّ وَلَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ
فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا
كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

(البقرة: ١٨٧)

(*Ve külû ve'srabû*) “Ve yiyiniz ve içiniz.” Ne zamana kadar? (*Hattâ yetebeyyene lekümü'l-haytu'l-ebyadu mine'l-hayti'l-esvedi mine'l-fecr*) “Fecir vakti beyaz ip siyah ipten ayrılıncaya kadar, fecir zamanından o zaman gelinceye kadar yiyin, için!” buyuruyor. Bu ne demektir? “Fecr-i sâdık ufuktan tulû ettiği zamana kadar, doğduğu zamana kadar geceleyin de yemek yiyebilirsiniz.” İlk hüküm o zaman, düzenlenmiş oluyor. Yâni yatsıdan sonra yememe, içmeme diye bir şey yok. Tâ imsak vaktine kadar. İmsak ne demek? İnsanın kendisini tutması demek... Yâni oruçlunun artık elini çekip, kendisini tutup yememeğe başlaması, imsak vakti.

O ne zaman oluyor. Yâni gökte ne olayı oluyor da ona bağlanmış bu?.. İşte, “Beyaz ip, kara ipten fark edileceği zamana kadar fecirden,

yyin için.” Bu nedir?.. Karanlıkta insan doğruya doğru bakarsa geceleyin, berrak bir havada, bulutsuz, güzel bir yerde... Meselâ, Arabistan’ın o mübarek, buharsız, nemsiz, sissiz, berrak geceleri... Elinizi uzatsanız yıldızları toplayacaksınız gibi gökyüzü size yakın, masmavi tertemiz, pırıl pırıl, hava kirliliği yok, duman yok...

Şimdi karanlık gece; lâcivert mi desem, siyah mı desem, kapkara bir gece... Yıldızları pırıl pırıl inci taneleri gibi parlıyor, ama karanlık... Doğuya doğru baktığınız zaman, geceleyin saatler ilerler, bir zaman gelir ki orada bir beyazlık, ışık belirir. Ben onu hiç görmedim ama, ilk ışık dikine doğru böyle bir ışıltı olurmuş, ona *fecr-i kâzib* diyorlar. Ben onu fark edemedim, hiç tesadüf etmedim.

Ondan sonra, ondan kısa bir zaman sonra, ufukta ufuk çizgisi belli olmaya başlar. Baktığınız zaman, dağların yüksekliği, girintisi, çıkıntısı, alçaklığı belli olmaya başlar. “Hah, bak güneş şuradan doğacak!” diye anlarsınız. Artık orada aydınlanma böyle ufuktan bir çizgi gibi, yâni yatay bir çizgi gibi, tabii dağların ve engebelerin durumuna göre, inişli çıkışlı bir çizgi gibi beyazlık belirir. İşte ona *fecr-i sâdık* diyorlar; doğru, tam fecir.

Yâni, ilki biraz sonra kaybolduğu için, *fecr-i kâzib* deniliyor. Dikine doğru olan ışığa bir olur, bir kaybolurmuş. İlk işaret bu... İkincisi yaygın ve artık gittikçe ağarmaya başlıyor, doğu tarafında. “Tan yeri ağarıyor.” derler, Türkçe’de böyle denilir.

İşte o zaman oruç başladı. Daha güneş doğmuyor. Tan yeri ağarır, ağarır, ezanlar okunur, herkes sabah namazını kılmaya camiye gider, camiden gelir. Ondan sonra doğuya bakan insan bakar ki, dağın arkasından güneş ışıır, görünür. Yâni, ortalık gittikçe de aydınlanır. Ama güneşin doğması bayağı bir saat, bir buçuk saat, bir saat yirmi dakika, bir saat kırk beş dakika sonra filân olur, bu olayın olmasından. İşte o fecir vaktine kadar yeyin, için buyuruyor.

Şimdi burada “Kara iplik, ak iplikten ayrılınca...” sözünü bazıları hakîkî mânâsını almışlar. Biliyorsunuz kelimelerin bir hakîkî mânâsı vardır, lügattaki hakîkî manâsı vardır. Bir de cümle içinde kullanıldığı zaman, lügattakinden farklı mânâları vardır. Ona da mecâzî mânâsı denilir.

Bu mecâzî mânâda, niye bu kelime kullanılıyor? Bazen benzetme maksadıyla kullanılır. Meselâ: “—Ooo! Bizim arslanlar geliyor!”

Bakarsınız karşıdan hiç arslan marşan gelmiyor. Gösterdiği tarafa bakarsınız, iki tane arkadaş geliyor. O arkadaşlarına arkadaş demiyor, insan demiyor, arslan diyor. Yâni, arslan gibi demek istiyor. Ama arslan kelimesini kullanıyor.

Burada da, “Beyaz iplik, kara iplikten ayrılincaya kadar...” Ama bu kara iplik, beyaz iplik ne? (*Mine'l-fecr*) Fecirden, yâni fecir olayından diyerek, bunun ne olduğunu beyan ediyor.

Peygamber Efendimiz'den hadis-i şerifler de şöyle:

Adiy ibn-i Hâtim isimli sahabi, bu (*Ve külû veşrebû hattâ yetebeyyene lekümü'l-haytu'l-ebyadu mine'l-hayti'l-esvedi mine'l-fecr*) ayet-i kerimesi inince, iki tane ip edinmiş; birisi siyah, birisi beyaz... Bunu yastığının altına koymuş. Tabii, o zamanı düşünün, kandil yok, bir şey yok, gece karanlık... Karanlıkta baktığı zaman yastığının altında bir şey göremez.

Sonra ona bakıyormuş, bakıyormuş. Siyahı beyazdan fark edecek bir zaman gelince, demek dışarıyı biraz aydınlandı. Pencere yok, perde yok, cam yok... Yâni, o zamanı iyi düşünün, iyi anlamaya çalışın; şimdikiyle kıyaslamayın! Dışarıda ortalık aydınlanınca, etrafta eşyalar belli olmaya başlar. Daha aydınlanınca daha belli olur. İşte siyah iplik, beyaz iplikten ayrılmaya başlayınca, "Tamam artık orucun zamanı başladı." diye düşünmüş. Böyle ayarlamış zamanını. Takvim yok, Diyanet takvimi yok, Sönmez takvimi yok... vs. Böyle ayarlamış.

Peygamber Efendimiz'e gitmiş, böyle yaptım diye olanları anlatmış. O zaman Peygamber Efendimiz buyurmuş ki:²

إِنَّ وَسَادَكَ إِذَا لَعْرِضُ إِنَّمَا ذَلِكَ

بَيَاضُ النَّهَارِ مِنْ سَوَادِ اللَّيْلِ

(خ. م. د. ت. ن. ح. م. عن عدی بن حاتم)

(*Inne visâdeke izen learîdun*) “O zaman senin yastığın amma genişmiş, çok genişmiş.” demiş. Yastığının altına koyuyor ya siyahla beyaz ipliği. (*Innemâ zâlike beyâdu'n-nehâra min sevâdi'lleyli*) “Bu ipliklerden maksat gündüzün beyazlığı, gecenin siyahlığıdır. Yâni, gece gündüzden ayırt edildiği zaman demek isteniyor.” diye böyle buyurmuş. Başka rivayetler de var.

Yâni düşünün, gece ile gündüz yastığın altına girince, yastığı çok büyük diye, böyle lâtife etmiş Peygamber Efendimiz. Lügatlarda var *arîdü'l-visâd*, yâni yastığı geniş demek, saf mânâsına geliyormuş. Ama burada alimler ve İmam Buhârî'den rivâyet ediliyor:

“—Bu sahabeye saf demek istemedi. Aptalsın, safsın, anlayamamışsın demek istemedi.” diye izah ediyorlar. “Senin yastığın o zaman, geceyi gündüzü altına alacak kadar geniş.” demiş oluyor diye, bunu böylece bu olayla beraber hatırınızda tutun, meseleyi anlamak için.

² Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.677, no:1817; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.766, no:1090; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.717, no:2349; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.211, no:2970; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.148, no:2169; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.377, no:19389; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.209, no:1925; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.242, no:3462; Taberânî, *Mu'cemül-Kebîr*, c.XVII, s.78, no:172; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.289, no:9079; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.215, no:7789; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.81, no:2479; Tahavî, *Şerhü'l-Maanî*, c.II, s.53, no:2922; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.184, no:2777; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXX, s.67, no:8073; Adiy ibn-i Hâtim RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.5, no:2889.

Şimdi tabii, bu ayet-i kerime neyi gösteriyor kesin olarak? Orucun fecr-i sâdıktan, yâni takvimlerimizdeki imsak zamanından başladığını gösteriyor. Tabii onuda hesaplamada farklar var, takvimlerde farklar var ama, üç aşağı, beş yukarı neyse... Ama imsaktan başlıyor. Şimdi bazı kimseler duyuyorum, güneşin doğmasını filân nazar-ı dikkate almak istiyorlar. İşte bu ayet-i kerime ve bazı hadis-i şerifler o anlayışı kesin olarak reddediyor. O hadis-i şerifleri okuyalım, mesele açıklansın diye:

Peygamber Efendimiz Hz. Aişe Anamız'dan rivayet olduğuna göre, *Sahîhayn*'de, yâni çok kıymetli iki değerli hadis kaynağı İmam Buhârî ve Müslim'de yazıldığına göre, buyurmuş ki:³

لَا يَمْنَعُكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ عَنْ سُحُورِكُمْ فَإِنَّهُ يُنَادِي
بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا أَذَانَ ابْنِ
أُمِّ مَكْتُومٍ فَإِنَّهُ لَا يُؤَدِّنُ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ

(خ.م. عن عائشة)

(*Lâ yemneuküm ezânü bilâlin an sühûriküm*)
“Bilâl’in ezanı sizin sahur yemeğinden, seher vaktinde yediğiniz o oruç tutma yemeğini yemenizden sizi alıkoymasın, engellemesin; yeyin! (*Feinnehû yünâdî bi-leylin*) Çünkü o geceleyin size seslenir. Sizi uyandırmak için o ezanı okur, teheccüd ezanı okur.” demek istiyor yâni.

Şimdi buna uygun olarak Mekke-i Mükerre'me'de, Medine-i Münevvere'de bir ezan okunuyor, gece. Bakıyorsunuz saate, daha sabaha bir saatten fazla var. Ha, bu teheccüd ezanı...

“—Bilâl'in ezanı sizi yemekten, içmekten alıkoymasın! Çünkü o, geceleyin ezan okur. (*Fekülû ve'srebû hattâ tesmeû ezâne'bni mektûm*) O âmâ olan Abdullah ibn-i Ümm-i Mektûm'un ezanını duyuncaya kadar yeyin, için! Onu duyduğunuz zaman kesin! (*Feinnehu lâ yüezzinü hattâ yetlua'l-fecr*) Çünkü o, fecr-i sâdık çıktığı zaman ezan okur.” buyurmuşlar.

Peygamber Efendimiz'in hayatından sahih bir rivayet. İmam Buhârî ve İmam Müslim, Ahmed ibn-i Hanbel bunu rivayet etmişler.

Demek ki, fecr-i sâdıktır orucun başlama zamanı, daha aşağılara kaydırmak ve oralardan başlamak doğru değil.

³ Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.677, no:1819; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.210, no:403; Hz. Aişe RA'dan.

Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.224, no:596; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.768, no:1093; Bezzâr, *Müsned*, c.V, s.265, no:1879; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IX, s.317, no:5432; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.II, s.768, no:1092; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.221, no:424; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.371, no:13339; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.124, no:4818; Zeyd ibn-i Sâbit RA'dan. Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.140, no:12451; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.V, s.297, no:2917; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Bazıları da:

“—Efendim, işçilere oruç zor geliyor da, onun için böyle yapalım!” filân diyorlarmış.

Bu böyle işçilerle, mişçilerle oynatılacak, kıpırdatılacak bir şey değildir. Ahkâm-ı ilâhî aynen kalır. “*Mevrîd-i nasta ictihâda mesağ yoktur.*”⁴

Bir ayet, bir hadis-i şerif vârid olan konuda kişiler kalkıp: “İşçiler yoruldu, bilmem ne, vs...” Yorulmayan işçiler var; bir. Gece çalışıp gündüz uyuyan işçiler var; iki. Sonra dünyanın bazı yerlerinde gündüz çok kısa, bazı yerlerinde çok uzun. Yâni, Cenâb-ı Hak onu öyle yere göre, bölgeye göre yapmamış. Böyle diyenleri bildiğim için bu hadis-i şerifi okuyorum, *Sahîh-i Buhârî*’den.

Bir de şimdi, ictihada kalkışan, ama ilmi yetersiz olan bazı kimseler çoğaldı Türkiye’de. Bir şey sorulduğu zaman, söylendiği zaman:

“—Hadis sahih mi?” diyorlar.

“—Evet, sahih!” diyorum ben de.

Sahihlerden okuyorum. İşte bu İmam Buhârî’de ve Müslim’de var.

Sonra, Ahmed ibn-i Hanbel rivayet etmiş ki, Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuş:⁵

لَيْسَ الْفَجْرُ الْمُسْتَطِيلَ فِي الْأُفُقِ وَلَكِنَّهُ

الْمُعْتَرِضُ الْأَحْمَرُ

(حم . طب . عن قيس بن طلق عن أبيه)

(*Leyse'l-fecrû'l-müstatîlü fi'l-ufuk, ve lâkinnehü'l-mu'teridu'l-ahmer*) “Orucun başlama zamanı, o yukarıya doğru ışılan ilk, mustatil, dikdörtgen gibi, dikine olan fecr-i kâzib değildir; o kırmızı, etrafa yayılan fecr-i sâdıktır.” diye, böylece tarif buyurmuş Peygamber Efendimiz.

Diğer bir hadis-i şerif ki, o da yine sağlam kaynaklardan rivayet edilmiş:⁶

الْفَجْرُ فَجْرَانِ فَالَّذِي كَأَنَّهُ ذَنْبُ السِّرْحَانِ لَا
يُحَرِّمُ شَيْئًا وَأَمَّا الْمُسْتَطِيرُ الَّذِي يَأْخُذُ الْأَفْقَ
فَإِنَّهُ يُحِلُّ الصَّلَاةَ وَيُحَرِّمُ الطَّعَامَ

(ك. ق. عن جابر)

⁴ *Mecelle*, Genel Kurallar: 14

⁵ Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.23, no:16334; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.331, no:8236; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.404, no:5233; Kays ibn-i Talk, babası Talk ibn-i Ali RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.27, no:9165; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan. Aynı konuda: Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.86, no:706; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.13, no:20170; Semuretü'bnü Cündeb RA'dan.

Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.218, no:7811; Cerir ibn-i Abdullah RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.360, no:19261; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XVIII, s.250, no:19333.

(*El-fecrû fecrân: Fe'llezî keennehû zenebû's-sirhân, lâ yüharrimu şey'â; ve innemâ hüve'l-müstatîru'llezî ye'huzü'l-ufuk, feinnehû yahillu's-salâte, ve yuharrimu't-taàm.*)

“Bu hadis-i şerif mürsel ceyyiddir.” diyor İbn-i Kesir.

Buyurmuş ki Peygamber SAS Efendimiz:

(*El-fecrû fecrân*) “Fecir iki tanedir. (*Fe'llezî keennehû zenebû's-sirhân*) Birisi böyle kurt kuyruğu gibi olan...” *Zenebû's-sirhân*, kurt kuyruğu demek. Kurt kuyruğu gibi olan, fecr-i kâzib dediğimiz aydınlıktır. (*Lâ yüharrimu şey'en*) “Hiç bir şeyi yasaklamaz.” Yâni, yemek yemeyi engellemez.

O orucu başlatan, yemek yenilmesini artık engelleyen zaman nedir?

(*Ve emme'l-müstatîru'llezî ye'huzü'l-ufuka*) “Bir de ufka yayılan, ufku tutan aydınlık vardır ki, (*feinnehû yuhillü's-salâh*) o namaz kılmayı helâl kılar. Yâni, sabah namazının vaktinin geldiğini gösterir. (*Ve yuharrimu't-taàm*) Ve yemeği haram kılar. Yâni, sahur yemeğini artık yemeyin diye, onun vaktinin geçtiğini bildirir.” diye belirtiyor.

⁶ Hâkim, *Müstedrek*, c.I, s.304, no:688; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.377, no:1642; Câbir RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musanef*, c.III, s.27, no:9164; Sevbân RA'dan. Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.268, no:1; Taberî, *Tefsir*, c.III, s.514, no:2995, Bakara 2/187; Muhammed ibn-i Abdurrahman ibn-i Sevban Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.575, no:19260; *Câmiu'l-Ehâdis*, c.XV, s.19, no:14863.

Demek ki, orucun başlama zamanı, fecr-i sâdık dediğimiz gecenin içinde, doğu tarafındaki yaygın beyazlığın başlama zamanıdır. Bu da mevsimlere göre, dünya üzerindeki yörelerin durumuna göre değişen, bir buçuk saat, iki saat, ya da bir saat yirmi dakika filân gibi, güneşin doğmasından önceki zamandır.

f. Sahur Yemeğinin Önemi

Şimdi bu vakte kadar yeyip içecek. Bu vakte *seher vakti* diyoruz. Bu vakitte yenilen yemeğe *sahur yemeği* deniliyor. *Sahur*, yemeğin adıdır. Sahura kalkmak sevaptır, Peygamber Efendimiz'in sünnetidir. Bu husustaki bir kaç hadis-i şerifi okuyacağım. Biraz sohbetim uzadı ama, bir ayet-i kerime ama, hükümler beyan ediyor. Bir de sahih kaynaklara dayanarak, bu devirdeki mu'terizlerin, hiç bir ilmî mesnedleri olmadığını anlatmak, göstermek istiyorum.

Peygamber SAS Efendimiz, *Sahihayn'* de rivayet edildiğine göre buyurmuş ki:⁷

تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَتًا

(خ. م. عن أنس)

RE. 251/7 (*Tesahharû, feinne fi's-sahûri bereketün*) “Sahura kalkın, sahur yemeği yeyin! Çünkü onda bereket vardır.”

Diğer bir hadis-i şerifte, Efendimiz buyuruyor ki:⁸

إِنَّ فَضْلَ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ

الْكِتَابِ أَكْلَةُ السَّحْرِ

(م. عن عمرو بن العاص)

⁷ Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.678, no:1823; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.770, no:1095; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.88, no:708; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.140, no:2144; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.540, no:1692; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.229, no:13414; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.11, no:1696; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.213, no:1937; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.245, no:3466; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.II, s.296, no:2028; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.I, s.58, no:60; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.V, s.235, no:2848; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.227, no:7598; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.274, no:8913; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.408, no:3908; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.236, no:7902; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.75, no:2456; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, c.III, s.35; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.215, no:1425; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.395, no:677; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.I, s.141, no:2147; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.377, no:8885; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.175, no:4990; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.I, s.162, no:253; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.228, no:7601; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.275, no:8914; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.76, no:2457; Ebû Hüreyre RA'dan.

İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.213, no:1936; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.X, s.138, no:10235; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IX, s.7, no:5073; Bezzâr, *Müsned*, c.V, s.217, no:1821; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.75, no:2454; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.IX, s.34; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.395, no:676; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.91, no:8064; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.275, no:8920; Ebû S aîd el-Hudrî RA'dan.

(Inne fasla mâ beyne sıyâminâ ve sıyâmi ehli'l-kitâbi ekletü's- sehar) “Müslüman olan bizlerin orucuyla, ehl-i kitâbın orucu arasında ayırt edici fark, yâni alâmet-i fârika, sahurda yemek yemektir.” Bu da Sahih-i Müslim'den.

Ahmed ibn-i Hanbel rivayet etmiş ki, Peygamber SAS şöyle buyurmuş:⁹

السَّحُورُ أَكْلَةٌ بَرَكَةٌ فَلَا تَدَعُوهُ وَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ

تَجَرَّعَ جُرْعَةً مِنْ مَاءٍ فَإِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ

يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ

(حم. عن أبي سعيد)

⁸ Müslim, *Sahîh*, c.II, s.770, no:1096; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.716, no:2343; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.144, no:643; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.146, no:2166; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.197, no:17797; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.11, no:1697; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.254, no:3477; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XIII, s.265, no:7337; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.275, no:8915; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.228, no:7602; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.236, no:7904; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.80, no:2476; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyin*, c.I, s.154, no:249; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.121, no:293; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.264, no:3746; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXVI, s.180; Tahâvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.I, s.478, no:407; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.238; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.143, no:4382; Amr ibnü'l-As RA'dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.VIII, s.524, no:23964, 23986; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XIV, s.439, no:14678.

⁹ Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.12, no:11101; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Mecmau'z-Zevâid, c.III, s.359, no:4840; *Kenzü'l-Ummâl*, c.VIII, s.846, no:23957; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XIII, s.366, no:13317.

(*Es-sahûru ekletün bereketün, felâ tedaùhu, velev enne ehadüküm tecerrea cür'aten min mâin, feinna'llàhe ve melâiketehû yusallûne ale'l-mütesahhirîn.*)

Bunu da iyice hatırınızda tutun, ey izleyiciler ve dinleyiciler: (*Es-sahûru ekletün bereketün*) “Sahur bereket yemeğidir.” “—Efendim ben dayanabiliyorum. Akşamdan yatayım, sahura kalkmayayım, uykumu bölmeyeyim?..”

Böyle demek doğru değil demek ki. “Sahur bereket yemeğidir. (*Felâ tedaùhu*) Onu terk etmeyiniz!” diye Efendimiz tavsiye buyuruyor.

(*Velev enne ehadüküm*) “Eğer sizden biriniz ey müslümanlar, (*tecerrea cür'aten min mâin*) kalkıp da bir yudum su bile içse, yine sahuru yapın! Bir yudum su bile içse... (*Feinna'llàhe ve melâiketehû*) Çünkü Allah CC ve melekleri, (*yusallûne ale'l- mütesahhirîn*) sahura kalkanlara salât ederler. Yâni Allah-u Teâlâ Hazretleri onları rahmetine erdirir. Melekler onlara dua ederler.” diyor. Bu hususta çok hadis-i şerifler var.

Peygamber Efendimiz'den bir başka rivayet daha Zeyd ibn-i Sâbit RA'dan. Bu zât buyurmuş ki:¹⁰

تَسَحَّرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ
قُمْنَا إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ أَنَسُ قُلْتُ لَزَيْدٍ كَمْ كَانَ
بَيْنَ الذَّانِ وَالسَّحُورِ قَالَ قَدْرُ خَمْسِينَ آيَةً

(خ. م. ت. ن. ه. ن. عن أنس عن زيد بن ثابت)

(*Tesahharnâ mea rasûli'llâh SAS*) “Rasûlüllah SAS ile beraber sahur yemeği yedik. (*Sümme kumnâ ile's-salâh*) Sonra sabah namazına kalktık.” Enes RA diyor ki: (*Kultü li-zeydin: Kem kâne beyne'l-ezâne ve's-sahûr?*) “Siz böyle yapmışsınız pekiyi, bu sahur ile sabah ezanı arasında ne kadar bir zaman vardı?” diye sormuş bu sözü söyleyen Zeyd ibn-i Sâbit RA'a. O da demiş ki: (*Kadru hamsîne âyeh.*) “Elli ayet okuyacak kadar bir zaman.”

Elli ayetin ölçüğü nedir?.. Meselâ, çoğunuzun bildiği Mülk Sûresi, otuz ayettir. Yâsin Sûresi, seksen üç ayettir. Demek ki, Yâsin'den küçük, Tebâreke'den büyük bir sûre okuyacak kadar bir zaman diyebiliriz. Artık onun da hızlı okunması, yavaş okunması olabilir. Ama Peygamber Efendimiz'in, hemen sabah namazına yakın bir vakitte sahur yemeği yediğini gösteren bir rivayet.

¹⁰ Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.678, no:1821; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.771, no:1097; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.84, no:703; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.143, no:2155; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.540, no:1694; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.182, no:21625; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.11, no:1695; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.215, no:1941; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.IV, s.364, no:1497; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.116, no:4793; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.V, s.450, no:3162; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.276, no:8928; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.238, no:7913; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.77, no:2465; Tahâvî, *Şerhü'l-Maânî*, c.I, s.176, no:964; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.110, no:248; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c.I, s.394; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XIX, s.296; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.273; Ziyâü'l-Makdîsî, *el-Ehâdisü'l-Muhtâreh*, c.III, s.91, no:2513; Zeyd ibn-i Sâbit RA'dan.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:¹¹

لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْإِفْطَارَ

وَأَخَّرُوا السُّحُورَ

(حم. عن أبي ذر)

(*Lâ tezâlü ümmetî bi-hayrin mâ accelü'l-iftâr, ve ahharu's- sahûr*) “Benim ümmetim hayır üzeredir, hayırdadır dâima...” Ne yaptıkları müddetçe? (*Mâ accelü'l-iftâr*) “Oruç tuttıkları zaman iftarı hemen vaktinde, acele yaptıkları; (*ve ahharu's-sahûr*) sahuru da çok geç vakte tehir ettikleri müddetçe, hayır üzeredirler.”

Demek ki, bunun aksini yaptıkları zaman, Efendimiz memnun olmuyor. Çünkü, *el-gızâü'l-mübârek*, yâni mübarek gıda derdi Peygamber Efendimiz sahura.

¹¹ Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.147, no:21350; Ebû Zerr-i Gıfârî RA'dan.

İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c.I, s.199; Adiy ibn-i Hâtim el-Humsî Rh.A'ten.

İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, c.VIII, s.196; Ebû Ömer RA'dan.

Kısmen: İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.541, no:1697; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Muhammed), c.II, s.184, no:363; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VI, s.191, no:5963; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.I, s.98, no:91; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l- Evliyâ*, c.VII, s.136; Abd ibn-i Humejd, *Müsned*, c.I, s.168, no:458; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IV, s.322; Sehl ibn-i Sa'd RA'dan.]

Mecmaü'z-Zevâid, c.III, s.367, no:4875; *Kenzü'l-Ummâl*, c.VIII, s.819, no:23885; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XVI, s.109, no:16348.

Demek ki akşam olunca, “Canım işte gündüz oruç tuttuk, biraz daha tehir edeyim!” demeyeceğiz. Hemen ezanla beraber orucu açacağız. Sahuru da mümkün olduğu kadar, “Akşamdan yeyiverelim, yatalım!” demeyeceğiz. Sahur vaktinde, yâni sabaha yakın vakitte yemeğe gayret edeceğiz. Bunlar işin incelikleri.

“Sonra, sabahleyin beyaz iplik kara iplikten ayrılacağı zamanda oruca başlayın!” Fecir kasediliyor. (*Sümme etimmu’s- sıyâme ile’l-leyl*) “Sonra, orucu da geceye kadar devam ettirin!” buyruluyor.

Gece ne zaman başlar?.. Gece de güneşin batmasıyla başlar. Yâni gecenin ilk dakikası nedir? Akşam ezanının okunduğu zamandır. İlk zamanı odur, oradan başlar. Güneş ufuktan kaybolunca, akşam ezanı vakti gelince, o gün bitmiştir, yeni gece başlar. O zamana kadar oruç tutulacak. Demek ki, güneş batıncaya kadar tutulacaktı.

Tabii burada uzun uzun, oruçla ilgili daha başka hadis-i şerifler, çok coşkulu âlimler ayet-i kerimeyi izah etmek için güzel bilgiler, fedâ edilmeyecek, zikredilmeden geçilmeyecek güzel bilgiler, hadis-i şerifler nakletmişler ama, biz tabii ölçülü tutmak zorundayız sohbetimizi. Orucun müddeti budur işte. Fecr-i sâdıktan, gecenin başlangıcı olan akşam ezanına, akşam vaktine kadardır, güneşin battığı zamana kadardır.

g. İ'tikâf

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ

اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

(البقرة: ١٨٧)

(*Ve lâ tübâşirûhünne ve entüm âkifûne fi'l-mesâcid*) Bir de böyle bir emir var ayet-i kerimede: “Siz mescidlerde îtikâfa girmişken, ailelerinizle cinsel, ailevî ilişkide bulunmayın!” diye, i'tikâfın bir şartını beyan ediyor.

Buradan, bu cümlecikten, yâni ayetin bu bölümünden anlıyoruz ki, i'tikâf da orucun içinde bir güzel ibadet... Ramazanın son on gününde Peygamber SAS Efendimiz evinde de durmazdı, camide i'tikâfa girerdi. Gecesini, gündüzünü camide geçirir, tamamen kendisini ibadete verirdi. O iş de evlialık işidir. Yâni, Ramazanın son on gününde evde de durmayıp i'tikâfa girmek...

Sahabeden bazıları: “Bu insanlara ne oluyor da, bazıları i'tikâfa girmiyor?” diye hayretlerini beyan etmişler. Burada okudum. Ama şimdi millet i'tikâf ibadetini, o güzel ibadeti o kadar unutmuş ki, camide birisini i'tikâfta görünce, “Bu da ne demek, ne yapıyor?” diye şaşırıyorlar. Sanki i'tikâf unutulmuş.

Eğer bir beldede, bir şehirde, bir kasabadan, bir köyde hiç kimse i'tikâfa girmezse, hepsi vebâl altında kalır. Hiç olmazsa bir kaç kişi girerse, o zaman sünnet oradan unutulmamış, icra edilmiş olduğundan ötekiler sorumluluktan kurtulurlar. [Sünnet-i kifâye]

i'tikâf önemli bir sünnet ama, kişi i'tikâftayken ne gece, ne gündüz —zâten gündüz oruçlu olacak— ailesinin yanına zarûri olarak gitse bile; meselâ yüznumara orada, evine gidecek, abdestini tazeleyecek, camide o imkân yok. Eve gider gelir ama eşyle cinsel ilişkide bulunamaz. Eskiden akşam oldu diye kendilerini serbest hissederlermiş; burada o yasaklanıyor. “i'tikâfta iseniz, kendinizi ibadete vakfetmişseniz, i'tikâf edeceğim demişseniz, o zaman bu işi yapamazsınız, mu'tekif yapmaz.” diye bu husus yasaklanmış oluyor. Eskilerin yaptığı bir şey de engellenmiş oluyor burada. Bu hususta kimlerin böyle yaptığına dair rivayetler var, onları geçiyorum.

(*Tilke hudûdu'llâh*) “Bunlar Allah'ın hudutlarıdır, yâni çizdiği sınırlardır; (*felâ takrabûhâ*) sakın bu sınırlara yaklaşmayın!”

Dikkat ederseniz Cenâb-ı Hak “Bu hudutlara yaklaşmayın!” diyor. Yâni, bu yasaklanan işleri yapmayın demiyor, yaklaşmayın diyor. Onun için yaklaşımdan da uzak durması lâzım!

Bir sahih hadis-i şerifte geçiyor ki: “Her hükümdarın kendisinin sarayının sınırlı arazisi vardır. Allah'ın da sınırlı arazisi yasaklarıdır.” Yâni onun yakınına gelen, öbür tarafa geçerse,

hükümdarın arazisine geçmiş olur. Başkasının arazisine geçen, hele hükümdarın arazisine geçen de yakalanır, cezalandırılır. Allah'ın da çizdiği çizgiyi, sınırı aşıp öbür tarafa geçen de günaha girmiş olur, cezayı yer.

(*Tilke hudûdu'llâh*) “Cenâb-ı Hakk'ın oruç hakkında, ‘Şunu yapabilirsiniz, bunu yapamazsınız...’ diye koymuş olduğu bu ifadeler, bu yasaklar Allah'ın çizdiği sınırlardır. Bunları çiğnemeyiniz, bunlara tecavüz etmeyiniz!”

Tecavüz etmek ne demek? Geçmek demek, öbür tarafa geçmek. Hatta hudutlarda pasaport işlemlerine de, “Pasaporta cevaz” diyorlar. “Cevâzat mahalli” deniyor o gümrük işlemlerinin olduğu yerlere. Sınırı geçmek demek yâni. “Sakın bu sınırları çiğnemeyin, Allah'ın emirlerini tutmakta gevşeklik göstermeyin!”

(*Kezâlike yübeyyinu'llâhu âyâtihi li'n-nâs*) “İşte böyle Allah-u Teâlâ insanlara âyetlerini açıklıyor.” Yâni oruç tutulacak, emretti; açıklamasını da işte bu ayet-i kerimeyle, böyle açıklıyor Cenâb-ı Hak. (*Leallehüm yettekùn*) “Tâ ki insanlar bunları anlasınlar, haramlardan, günahlardan sakınsınlar ve haddi aşmasınlar.” diye bunları böyle açık açık Cenâb-ı Hak, insanlara beyan ediyor. Biz kullar da, müslümanlar da Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınarak böyle hareket etmeliyiz!..

Bu i'tikâfla ilgili gerekli, geniş bilgileri inşâallah ilerde, Ramazan ayı geldiği zaman uzun uzun anlatırız. Siz de ilmihal

kitaplarından okursunuz. Allah nasib eder, inşâallah Ramazanda i'tikâfınızı yaparsınız.

Bir de burada, Peygamber SAS'in bir hadis-i şerifi bu i'tikâf münasebetiyle nakledilmiş. Onu söylemekte, sizin dinlemenizde fayda umduğum için, onu da okuyarak sohbetimi bitirmek istiyorum:

Peygamber Efendimiz'in i'tikâfta olduğu bir Ramazanda, hanımlarından Safiyye Vâlidemiz RA, Peygamber Efendimiz'e geldi, bir şeyler söyledi. Peygamber Efendimiz de, onun kaldığı ev Medine'nin bir kenar yerinde olduğundan, hanımının gece yalnız başına gitmesi, karanlıkta hanımını göndermesi uygun değilmiş demek ki, âdâb öyle. (Şimdi hanımlar kendi başlarına seyahat ediyorlar da, bunu biraz da o bakımdan, onların dikkatlerine sunuyorum.) Yanı başında yürüdü ve karanlıkta onun kalacağı yere kadar refâkat etti Peygamber Efendimiz. İ'tikâfta ama, yalnız gönderse olmaz; karanlıkta tek başına bir hanım. Başka gönderecek, refâkat edecek kimse de olmayınca, refâkat etti.

Karşıdan iki tane insan geliyordu sahabeden. Onlar şöyle biraz utanıp, çekinip, kaçınır gibi oldular. Peygamber SAS onları çağırdı. Yâni, Peygamber Efendimiz'in yanında bir hanım var diye çekinip hızlı hızlı gitmek istedikleri sırada, —kendi hanımı tabii ama, eşi, ailesi ama— Peygamber Efendimiz onlara seslendi, dedi ki:

“—Durun bakalım! Bu yanımdaki hanım, benim eşim Safiyye'dir.” dedi.

Yâni, “Acele etmeyin, kaçmayın, gitmeyin, bir meseleyi anlayın! Bu yanımdaki hanım, benim eşim Safiyye’dir” dedi.

Onun üzerine:

“—Sübhânallah, yâ Rasûlallah! Ne demek yâni, olsun, biz kötü bir şey düşünmedik.” filân gibilerden söyleyince, Peygamber Efendimiz buyurdu ki:¹²

إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِّ
وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمْ شَيْئًا
أَوْ قَالَ شَرًّا

(بخ.م.د.ه.حم.خز.حب.طب.هب.ق.حل.كر.عن صفية)

¹² Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.1195, no:3107; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.1712, no:2175; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.749, no:2470; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.566, no:1779; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.337, no:26905; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.349, no:2233; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.428, no:3671; Taberânî, *Mu’cemü’l- Kebîr*, c.24, s.71, no:189; Abdü’r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.360, no:8065; Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, c.V, s.321, no:6799; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.IV, s.324, no:8388; Neseî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.II, s.263, no:3357; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c.III, s.145; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.IV, s.258, no:8; Taberânî, *Müsnedü’ş- Şâmiyyîn*, c.IV, s.162, no:3004; Abd ibn-i Humejd, *Müsned*, c.I, s.449, no:1556; Şeybânî, *el-Ehad ve’l-Mesânî*, c.V, s.444, no:3117; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXX, s.10; Begavî, *Şerhü’s-Sünneh*, c.VII, s.318; Tahavî, *Müşkilü’l-Âsâr*, c.I, s.104, no:88; Hz. Safiyye bint-i Huyey RA’dan.

(*Inne's-şeytâne yecrî min ibni âdeme mecre'd-dem, ve innî haşîtü en yakzife fî kulûbikümâ şey'en, ev kâle şerren*) “Şeytan insanın damarlarında kanın dolaştığı gibi dolaşır. Korktum ki, şeytan sizin kalplerinize yanlış bir takım bilgiler atmasın veyahut şer, kötü bilgiler sokmasın.” diye açıklama getirdi. “Bu benim eşim, refâkat ediyorum evine, şimdi döneceğim.” mânâsına.

Bundan da anlaşılıyor ki, töhmet olabilecek konularda insanlar, o töhmete düşmesin, gıybet etmesin, günaha girmesin diye, açıklama yapmak önemli oluyor. Çünkü, onlar gitmek istediği halde, Efendimiz gitmelerine müsaade etmedi. Gelin dedi, açıklama yaptı ki, şeytana fırsat vermemek gerektiğini buradan anlıyoruz.

Allah-u Teâlâ Hazretleri töhmet yerlerinden bizleri uzak eylesin... Töhmeye mâruz kalmaktan da uzak eylesin... Allah-u Teâlâ Hazretleri her işimizi –okudukça daha iyi hissediyorum, daha çok seviyorum ve size de dilimin döndüğünce anlatmaya çalışıyorum—Kur'an-ı Kerim'e uygun, Efendimiz'in sünnetine uygun yapmaya bizleri muvaffak eylesin...

Bu devirde sözler çoğaldı, bilen bilmeyen konuşuyor. Takvâsı olan olmayan, ihlâsı olan olmayan, belki imanı olan olmayan... Çünkü gayr-i müslimlerden ve din düşmanlarından da, bu konuları öğrenip de fitne fesad için, akıl karıştırmak için ortaya atanlar çıkıyor. Allah-u Teâlâ Hazretleri böyle şeylerden cümlemizi korusun... Yolunda dâim eylesin... Sevdiği kul eylesin... Ömrümüzü tertemiz müslümanlar olarak geçirip, huzuruna sevdiği kul olarak varmayı cümlemize nasib eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû, aziz ve sevgili dinleyiciler!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

08. 08. 2000 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

